

структурі речення мають знахідний відмінок та прийменниково-іменникову форму орудного відмінка. У стягненій чи стягнено-розчленованій конструкції об'єктні позиції відповідають прямому додатку в знахідному відмінку однини чи множини. Звідси стягнена структура зумовлює лише форму множини каузативно-двооб'єктного дієслова-присудка.

Основу каузативно-суб'єктно-об'єктних дієслів становлять дієслова на позначення позитивного стану з семою “викликати прихильність”, наприклад: *Милуюся просторами вітчизни рідної... Очіма карими, п'янкими чарами приворожив мене юнак*. Емоційний стан створюється каузативно-суб'єктно-об'єктними дієсловами емоційного стану, об'єднаними семою “викликати відповідний позитивний чи негативний стан”, наприклад: **закохати, привертати, знаджувати, приваблювати, заворожувати, вчаровувати, притягувати** тощо.

Моделі каузативно-суб'єктно-об'єктних дієслів емоційного стану на глибинному рівні переважно репрезентовані мінімальною структурою: V Scaus O. Проте якщо наведені вище дієслова емоційного стану сполучаються з конструкціями, де представлений зворотний займенник **себе**, в родовому відмінку з прийменником **до** та орудним без прийменника (*до себе, від себе, собою*), які експлікують об'єктну сему дієслова, то стан ускладнюється, і суб'єкт стану експліцитно виконує й об'єктну функцію суб'єкта, тобто виступає одним із об'єктів стану.

Отже, граматична категорія відмінка є складною семантико-синтаксичною структурою. Категорія відмінка обирає певну форму валентно пов'язаних з дієсловом правобічних іменникових компонентів. Заповнена правобічна субстанціальна конструкція має певний відмінок, який визначає тип семантико-синтаксичних відношень і формально- синтаксичної структури речення відображає характер синтаксичних зв'язків іменника з дієсловом суб'єктно-об'єктні дієслова на позначення емоційного стану особи утворюють структури, предикативне ядро яких представлено субстантивом – назвою особи, якій приписується певний стан, а валентно зумовлені предметні актанти об'єкта, адресата або інструмента реалізуються як поширювачі ядра формами знахідного, давального або орудного відмінка залежно від позначуваної ними ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004.
2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – Изд.2-е, доп. - М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 280 с. (Лингвистическое наследие XX века).
3. Гак В.Г. К проблеме семантической семантики: (Семантическая интерпретация “глубинных” и “поверхностных” структур// Инвариантные синтаксические значения и структуры предложения. – М.: Наука, 1969. – С.77-85.
4. Графова Т.А. Смысловая структура эмотивных предикатов // Языковые механизмы экспрессивности. – М., 1991. – 270 с.
5. Загнітко А.П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова. – К.: НМК ВО, 1990. – 64 с.
6. Зализняк А.А. Семантика глагола бояться в русском языке // Известия АН СССР. – Сер. Лит. и яз. – Т. 42. - № 1, 1983.
7. Зализняк А.А. О семантике сожаления // Прагматика и проблемы интенциональности. – М., 1988.
8. Изард К.Е. Эмоции человека. – М., 1980. – 400 с..
9. Иорданская Л.Н. Попытка лексикографического толкования группы русских слов со значением чувства // Машинный перевод и прикладная лингвистика. – Вып. 13. – М., 1970.
9. Мацицька Т.Є. Семантико-синтаксична валентність дієслів. – Луцьк, 1996. – 119 с.
10. Серпутько Г.П. Семантичні й функціональні параметри дієслів ставлення до об'єкта та суб'єкта: Дис. канд. філол. наук. – К., 2006. - 236 с.
11. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М., 1986. – 240 с.
12. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж, 1987. – 192 с.

The Article is dedicated to the problem of the functionality of the lexical-semantic groups of verbs, in particular, indication of the emotional condition of people. The verbs are being researched on positions of the discovery of their semantics and identical expression in structure of the sentence. The comparing analysis of the verbal semanticises for the names of emotions and feelings is realized in concern with the combinations valences in Ukrainian language.

Key words: lexical-semantic field, valence, objective verb relations.

С.В. Харченко

ДО ПИТАННЯ ПРО СИНТАКСИЧНУ НОРМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Синтаксична теорія безперервно розвивається. Мовознавці ведуть пошуки нових знань про синтаксичні одиниці, категорії тощо. Уточнюють і поглиблюють відомості про основні, визначені синтаксичні одиниці, їхню природу, характеристики, класифікації, а також взаємозв'язки.

Сучасна граматики має низку нерозв'язаних проблем, над якими працюють вітчизняні й зарубіжні науковці. Серед цих проблем і проблема мовної норми, літературної норми загалом й синтаксичної зокрема. Розв'язання цієї проблеми дасть можливість усунути з синтаксичної будови української мови низку нашарувань, поява яких зумовлена тоталітарним тиском комуністичної влади на українську мову.

Метою цієї статті є з'ясувати розвиток поглядів на літературну норму, її різновиди загалом і синтаксичну норму зокрема.

Проблему унормування української мови на граматичному рівні, зрештою як і на інших мовних рівнях, починають порушувати авторитетні у галузі мовознавства особи ще з початку XIX століття. XIX століття – час стихійного пошуку сутності та якості норми, пошуків універсальних критеріїв нормативності, суб'єктивного (залежало це також і від місця проживання науковця, його мовного досвіду, мовних уподобань тощо) визначення „правильності” або „широї народності” мовного явища. Однак він заклав підґрунтя теоретичної бази нормативності літературної мови, яку на початку XIX століття досить широко розвивали такі видатні особистості, як Б. Грінченко, М. Левицький, В. Гнатюк, М. Грушевський, Д. Дорошенко, А. Кримський, І. Нечуй-Левицький, М. Сумцов, І. Франко та ін. Проте одного погляду на літературну норму на той час не існувало. Р. Трифонов, скажімо, виділяє чотири типи розуміння норми, які співіснували на початку XX століття: 1) норма як наслідок компромісів між діалектними виявами і роботи з елімінації позасистемних та дублетних елементів (Б. Грінченко, М. Левицький); 2) норма, в якій обидва вияви нормативності – реально вживані лексеми, словоформи, конструкції та сукупність тенденцій добору мовних засобів – оперті на розмовну мову селянства й однодіалектну основу, з незначним додаванням елементів з інших сфер функціонування мови (концепція І. Нечуя-Левицького); 3) норма як результат відповідності мовного засобу низці загальних, об'єктивних критеріїв і закономірностей мовної системи (В. Гнатюк); 4) норма як стихійно („елементарно”) оформлене в мові другорядне явище, підпорядковане прагматичним потребам мовного статусу (М. Грушевський, частково І. Франко) [15, 12].

Мовна норма як об'єкт лінгвістичного дослідження привертає увагу мовознавців 20-х років XX ст. Про граматичні норми йдеться в працях „Уваги до української літературної мови” Ольги Курило, „Нариси з української синтакси (У зв'язку з фразеологією і стилістикою)” Сергія Смеричинського, „Наша газетна мова” і „Мова нашого сучасного письменства” Миколи Гладкого, „Норми української літературної мови” (1931), „На синтаксичні теми” (1931) Олекси Синявського. Цими працями були закладені основи уніфікування синтаксичної системи, яке згодом зазнало б і кодифікування. Проте подальший розвиток граматичної системи української мови (аж до сьогодні) є процесом, спрямованим на знищення самої української мови через русифікацію, тобто синтаксичні конструкції утворили всупереч законам живої мови. Трансформування граматичної системи української мови відбувалося надзвичайно інтенсивно й екстенсивно, при цьому штучно змінювали або й навмисне усували наявні засоби вираження синтаксичних зв'язків, граматичні відношення між словами.

У вітчизняному мовознавстві ще з радянських часів проблема норми пов'язували з культурою мови, саме тому низку питань нормативності розглянуто в таких періодичних і продовжуваних виданнях, як „Питання мовної культури” (згодом – „Культура слова”), „Мова і культура”, „Українське мовознавство”, „Українська мова і література в школі”, „Урок української” та ін., а також у низці підручників, навчальних посібників, монографій з культури мови/мовлення.

Так, у своїй монографії М. Пилинський висвітлює проблеми нормалізації сучасної української мови (до 1975 року) в її стилістичних різновидах, а саме: розкриває залежність літературної норми від суспільно-історичних і мовних фактів, визначає основні критерії літературних норм, розглядає питання класифікації норм у науковому, публіцистичному, художньому та інших стилях. Він зауважує, що наявність багатьох різних класифікацій норм залежить від того, що кладеться в основу їх поділу (наприклад, приналежність норми до певного мовного рівня, ступінь обов'язковості, ступінь стабільності норми, стилістична характеристика норми) [11, 285]. На основі цього, можна

стверджувати, що М. Пилинський визнає існування синтаксичної норми (оскільки існує синтаксичних рівень мови), проте визначення їй не дає.

У підручниках і навчальних посібниках з культури мови/мовлення завжди декларують, що додержання мовних норм становить найголовнішу умову звичайного функціонування мови у письмовій та усній її формах, а серед інших норм розрізняють і *граматичні* (морфологічні, синтаксичні), які регламентують правильне творення слів та їх форм, правильну побудову словосполучень і речень. Інколи термін *граматичні норми* не вживають, замінюючи його на два: морфологічні норми і синтаксичні норми, що відповідно роз'єднує й вище наведену дефініцію.

Сьогодні, порушуючи питання про характер модифікації нормативних засад української літературної мови, дослідники здебільшого аналізують зміни, що відбулися або відбуваються на лексичному та словотвірному рівнях її системи (назвати хоч би деякі монографічні дослідження останніх років, а саме О. Пономарева, Н. Непійводи, Л. Струганець, Л. Ставицької, О. Стишова, Т. Коць, О. Радченко, Л. Лушпинської, Р. Трифонова та ін.). Натомість менше уваги науковці звертають на характер кодифікації граматичних, зокрема синтаксичних, норм української мови (у 1997 році Орест Співак захистив кандидатську дисертацію „Зміни в нормах дієслівного керування в сучасній українській літературній мові (20-90-і роки ХХ ст.). Проте в ній передусім констатовано факти, а не проаналізовано явища). Але ж „мова, що загубила цю свою історичну основу, що перестала вільно творити свою мовну стихію, що механічно засвоює мовні елементи з побуту іншої національності, що тільки переймає готові образи, живиться чужими шаблонами, часто незрозумілими й далекими, така мова вже перестає жити своїм активним життям і, поволі підпадаючи всіма сторонами чужим впливам, стає мертвою” – зауважував ще 1927 року Микола Гладкий [2, 70]. А Микола Сулима підкреслював, що „до синтаксичних явищ треба ставитися якнайважливіше та якнайобережніше, бо це ж – архітектура мовна” [13, 140]. Тому й питання, пов'язані зі синтаксичними нормами, є досить важливими на сучасному етапі розвитку української мови, яка повинна якісно змінитися, звільнившись від негативних нашарувань минулого, радянського етапу.

Теоретичні аспекти синтаксичної норми не висвітлено навіть у таких виданнях: Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. – К.: Книгоспілка, 1925; Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Видання 2-е, перероблене і доповнене. – Ч. II. Синтаксис. – К.: Видво „Радянська школа”, 1965. – 283 с.; Сучасна українська літературна мова. В 5 т. – Т. 3. Синтаксис. – К.: Наукова думка, 1972; Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. – К., 1994; „Українська мова. Енциклопедія” ні в першому, ні в другому виданні; „Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія” Олени Селіванової – та в низці інших авторитетних видань.

Про синтаксичні норми (дефініцію, обсяг) йдеться в передмові до „Словника-довідника з культури української мови” (автори Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак). Зокрема, зазначено, що одним з різновидів літературної норми як одного з центральних понять культури мови є синтаксична норма (це норми побудови синтаксичних конструкцій – словосполучень і речень). Далі йдеться про види помилок, серед яких, ясна річ, називають синтаксичні, які виявляють через порушення синтаксичних зв'язків між словами (норм керування й узгодження), неправильне вживання дієприкметникових і дієприслівникових зворотів, неправильна побудова речень з однорідними членами, порушення порядку слів у реченні, порушення порядку розташування частин складного речення, змішування прямої і непрямої мови тощо [3, 11-12]. Зрозуміло, що призначення цього видання не передбачає детального теоретичного аналізу проблеми синтаксичної норми, але й у ньому автори не виходять за межі прийнятого й поширеного в науковій і навчальній літературі визначення синтаксичної норми.

У російському мовознавстві, на яке донедавна зважали українці, питання унормування і стандартування мови з подальшою кодифікацією на усіх структурних рівнях досить тривалий час було предметом дослідження. Це, зокрема, праці І. Істріної, С. Обнорського, С. Ожегова, А. Гвоздева, А. Горшкова, К. Горбачевича, В. Веселітського, Л. Скворцова, Б. Головіна, В. Іцковича, Г. Золотової, Л. Граудіної, Н. Шведової та багатьох інших.

В. О. Іцкович ще у 1982 році опублікував монографію під назвою „Нариси синтаксичної норми”, проте в ній немає дефініції синтаксичної норми, не визначені критерії її виокремлення, не з'ясовано її обсяг та інші питання. Власне, про синтаксичні норми згадується (вперше!) тільки на с. 154 і то в назві розділу „Проблеми нормалізування в галузі синтаксису”. Автор не дає навіть визначення поняттю *синтаксична норма*. Про деякі особливості синтаксичної норми (а саме про синтаксичні варіанти) йдеться у післямові до згаданої праці В. Іцковича: „Варіантність існує на всіх рівнях мови. Але між варіантами „досинтаксичного” і синтаксичного рівня спостерігається принципова

відмінність. [...] Центральне протиставлення на цьому рівні – протиставлення норми і ненорми. [...] Усунення семантичної тотожності різних синтаксичних конструкцій відбувається так само, як і морфології, – через витіснення з мови одного з варіантів. [...] Поряд з названим типом варіантів у синтаксисі існують варіанти іншого характеру, існує інший спосіб усунення семантичної тотожності різних конструкцій – семантична диференціація синонімічних конструкцій. Синтаксичні варіанти часом пов'язані з різними відтінками значень” [7, 185-186]. Таким чином, автор описує синтаксичні норми через конкретні види синтаксичних конструкцій: умови їх вживання, фактори, які впливають на вибір тієї чи іншої граматичної конструкції тощо.

Те ж стосується і праці Г. Золотової „Про характер норми у синтаксисі”. Г. Золотова констатує, що найменш розробленими в вивчених є питання норми в синтаксисі, а специфікою синтаксичного рівня зумовлена особлива роль семантики в організації синтаксичних одиниць. Вона припускає, що ця узагальнена особливість синтаксису повинна виявити себе і в синтаксичній нормі. Крім того, розглядає аспекти синтаксичної будови з погляду норми, відношення на синтаксичному рівні літературної мови з діалектами, питання діалектичного поєднання динаміки й статичності в синтаксичній нормі та деякі інші проблеми й перспективи у вивченні синтаксичної норми [5]. Синтаксична норма сприймається як цілком зрозуміла категорія, яка, напевно, не потребує з теоретичного погляду додаткових наукових досліджень.

У зарубіжному мовознавстві питанням нормативності мови/мовлення присвячені праці Б. Гавранека, Е. Косеріу, А. Єдлічки, Д. Буттлер, Х. Бурковської, Н. Саткевич, В. Дорошевського, В. Ерл та інших.

Мова ж, функціонуючи, поступово нагромаджує кількісні зміни, які в процесі її розвитку переходять у якісні зміни структури і норми. Проте не всі питання синтаксису української мови вивчено з такою повнотою, як цього потребує сучасний стан науки. Зокрема, питання, пов'язані зі словосполученням і сполученнями слів, засобів зв'язку між компонентами основних синтаксичних одиниць – словосполучень, простих речень, складних речень (форми слів, прийменники, сполучники/сполучні слова, порядок слів), питання варіантності та синоніміки синтаксичних одиниць, роль семантики в організації синтаксичних одиниць тощо, а також проблеми їх кодифікування. Крім того, досі чітко не названі позамовні чинники (ті, які спричинені не закономірним, природнім розвитком мови як суспільного явища, а ті, які насаджували силоміць, зверху і які суперечили синтаксичному ладові української мови, а це дасть змогу відповідно класифікувати низку синтаксичних явищ української мови) змінюваності синтаксичної норми української літературної мови.

Висловлені вище думки можна підтвердити таким прикладом.

Відомі спроби в українському мовознавстві витлумачити місце й роль предикативних форм на **-но**, **-то**. Олена Курило вважала, що конструкції з **-но**, **-то** можливі у фразах, де „в основі лежить невідома причина даного явища”. На її думку, ці форми не можуть вживатися з допоміжними дієсловами *було*, *буде* і не можуть вимагати біля себе залежного орудного відмінка з інструментальною функцією [10, 52–54].

1933 року А. Хвиля проголошує „усування оруд. відмінка дієвої особи при формах на **-но**, **-то** при пасивних присудках і атрибутах” „шкідницькою націоналістичною роботою”, „націоналістичним рецептом”.

Орудний відмінок дієвої особи узаконується і впроваджується як новітня синтаксична норма у „Курсі сучасної української літературної мови” (т. II. Синтаксис, 1951) за ред. Л. Булаховського. Ця думка панує й в навчальному посібнику „Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання” [12, 206-207].

У „Курсі сучасної української літературної мови. Ч. II. Синтаксис” Б. М. Кулика [9], а також в академічному виданні „Сучасна українська літературна мова. Синтаксис” ця риса дещо нівелюється: „[...] незмінні предикативні форми керують орудним відмінком іменника, що *найчастіше виступає назвою неістоти (орудний знаряддя), зрідка – істоти (орудний дієвої особи)* [виділення моє – С.Х.], знахідним відмінком іменника (такі предикативні форми утворені від перехідних дієслів) або й родовим чи давальним відмінком” [14, 251]. Розділ „Односкладні речення” написав П. С. Дудик. Цю ж думку репрезентовано в його навчальному посібнику „Із синтаксису простого речення” (Вінниця, 1999). Про орудний відмінок на позначення дієвої особи не йдеться підручниках І. П. Ющука „Українська мова” (Київ, 2005), М. Зубкова „Сучасна українська ділова мова” (Харків, 2005), а в „Теоретичній морфології української мови” Івана Вихованця і Катерини Городенської кодифіковано: „вони [форми на **-но**, **-то**] зберігають усі валентні позиції своїх вихідних дієслів, крім однієї –

суб'єктної" [1, 290]. Отже, орудний відмінок на позначення суб'єкта дії з формами на **-но, -то** вживати не можна – це порушує синтаксину норму української літературної мови.

Щодо допоміжних дієслів **було, буде** варто зазначити, що більшості навчальних видань поєднання цих допоміжних дієслів і форм на **-но, -то** визнано нормативним („Курс сучасної української літературної мови” (т. П. Синтаксис, 1951) за ред. Л. Булаховського; „Курс сучасної української літературної мови. Ч. П. Синтаксис” Б. М. Кулика; „Українська мова” І. П. Ющука; „Сучасна українська ділова мова” М. Зубкова та ін.). І тільки подальші дослідження із залученням здобутків історичного синтаксису й морфології та культури української мови на синтаксичному рівні дадуть змогу відповісти однозначно про можливість/неможливість вживати предикативні форми на **-но, -то** разом з допоміжними дієсловами **було, буде**.

Сьогодні уже створено спеціалізовані академічні теоретичні описи граматичної системи, описи для вишів у працях Д. Баранника, Л. Булаховського, І. Вихованця, Т. Возного, К. Городенської, А. Грищенко, Н. Гуйванюк, П. Дудика, А. Загнітка, Н. Іваницької, Б. Кулика, Ю. Кучеренка, О. Мельничука, В. Перебийніс, М. Пещак, М. Плющ, В. Русанівського, К. Шульжука та ін. Проте в них лише зафіксовано наявні синтаксичні явища.

Спробою описати сучасний стан (до 1993 року) синтаксису української мови, подати критичний огляд літератури з проблемних питань синтаксису є колективна праця І. І. Слинька, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянської „Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання”. Серед інших питань у цій праці розглянуто такі, як дефініювання основних синтаксичних одиниць, нові трактування парадигм простих і складних речень, міжрівневі дериваційні зв'язки тощо. Синтаксичні поняття проаналізовано і з формально-граматичного, і з семантичного та комунікативного поглядів. Також використано й найновішу наукову термінологію, однак її зіставляють із традиційною. Однак, і в „Синтаксисі сучасної української мови. Проблемні питання” немає жодного слова про синтаксичну норму української літературної мови [12]. Закономірно постає питання: у чому ж причина такої ситуації? Можна припустити, що пояснення криється як в об'єктивних, так і суб'єктивних чинниках.

До об'єктивних чинників, думаю, варто зарахувати, крім інших, особливості історичного розвитку української мови, розходження в розумінні предмета синтаксису.

Суб'єктивні чинники зумовлені несприятливими умовами розвитку української літературної мови (тиск комуністичної машини на систему мови на усіх її рівнях). Вони, очевидно, мали найбільший вплив на розвиток синтаксису як граматичної будови мови, який безпосередньо реалізується в практичному застосуванні мови, і як вчення про внутрішню і зовнішню граматичну структур речення.

Об'єктивна літературна норма складається стихійно через вибір найзручнішого, доцільного варіанта мовного засобу, що і стає поширеним, широко вживаним. Правило, якого потрібно обов'язково дотримуватися в цьому виборі, – відповідність системі мови. Однак така стихійно сформована норма ще не обов'язково буде офіційно визнаною. Потрібна кодифікація норми, її узаконення через офіційні установлення (фіксація в нормативних словниках, зводах правил і т.д.).

У навчально-довідковій літературі, тлумачному й перекладних словниках синтаксичні норми чітко не виписано, а відображені фрагментарно, вибірково, принагідно.

Процес нормування синтаксичної сполучуваності ускладнюється ще й тим, що у сфері синтаксичних зв'язків між словами розвинена варіантність. Тому надання одній структурі статусу доміантної можна лише на основі комплексного, незаангажованого аналізу наявних синтаксичних варіантів.

Перші поважні спроби нормалізувати синтаксичну структуру української мови датовані 20-ми роками ХХ століття у так звану добу „українізації”. Під час вироблення літературних норм (зокрема й синтаксичних) орієнтувалися на народну мову. У 1933–1934 роках (розгром ІУНМ, репресії науковців тощо) ситуація кардинально змінюється: граматична будова української мови кодифікується на основі єдиноможливого критерію – ідеологічної доцільності (тобто максимальне зближення з російською мовою).

Отже, проблема синтаксичної норми в українській літературній мові досить актуальна. Низка її аспектів залишається навіть не заторкнута, зокрема питання дефініції поняття синтаксичної норми, її обсягу, критеріїв визначення. Поза увагою науковців залишаються й питання динаміки й статичності синтаксичної норми. Але це вже виходить за межі запропонованої статті.

ЛІТЕРАТУРА

- 1) Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. – 400 с.
- 2) Гладкий Микола. Стабілізація української мови // Життя й революція. – 1927. – № 4. – Т. II. – С. 70–78.
- 3) Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., З. Терлак. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. – Львів: вид-во „Фенікс”, 1996. – 368 с.
- 4) Дудик П. С. Із синтаксису простого речення. Навчальний посібник. – Вінниця: ВДПУ, 1999. – 297 с.
- 5) Золотова Г. А. О характере нормы в синтаксисе // Синтаксис и норма. – М.: Наука, 1974. – С. 145–175.
- 6) Зубков М. Сучасна українська ділова мова. Підручник для вищих навчальних закладів. – 7-ме вид., виправлене. – Донецьк: СПД ФО Сердюк В. І., 2005. – 448 с.
- 7) Ицкович В. А. Очерки синтаксической нормы. – М.: Наука, 1982. – 199 с.
- 8) Ицкович В. А. Очерки синтаксической нормы. 1–2 // Синтаксис и норма. – М.: Наука, 1974. – С. 43–106.
- 9) Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Підручник для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів: Ч. II. Синтаксис. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К.: Вид-во „Радянська школа”, 1965. – 283 с.
- 10) Курило Олена. Уваги до сучасної української літературної мови. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2004. – 303 с.
- 11) Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Монографія. – К.: Наукова думка, 1976. – 287 с.
- 12) Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.
- 13) Сулима Микола. Проблема літературної норми в українській мові // Шлях освіти. – 1928. – № 4. – С. 132–43.
- 14) Сучасна українська літературна мова. В 5-и кн. / За заг. ред. акад. АН УРСР О.К.Білодіда. – К., 1972. – Кн.3. Синтаксис. – 515с.
- 15) Трифонов Р. А. Роль мовної дискусії початку ХХ століття у процесі формування літературних норм української мови: автореф. ... канд. філол. наук/ 10.02.01 – українська мова / Харківський національний університет ім. В. Каразіна. – Харків, 2000. – 20 с.
- 16) Юшук І. П. Українська мова. Підручник. – К.: Либідь, 2005. – 640 с.

The article deals with problem of syntactic norm in the Ukrainian literary language. The attention is focused on the dynamics of approaches on literary norm as a whole and syntactic norm in particular.

Key words: syntactic theory, literary norm, syntactic norm.

У.Ю. Шатрукова

ПРИЙМЕНИКОВІ ФОРМИ ОРУДНОГО У ВТОРИННІЙ ФУНКЦІЇ АД’ЕКТИВНОГО СИТУАНТА

Стаття присвячена аналізу прийменникових форм орудного відмінка у функції атрибутивного поширювача субстантивних синтаксем. З’ясовуються синтаксичні умови дериваційного процесу, спрямованого на вираження атрибутивного компонента.

Ключові слова: прийменник, атрибутивні відношення, субстанціальна синтаксема, синтаксична деривація.

Субстанціальні синтаксеми як компоненти семантико-синтаксичної структури речення характеризуються семантичними ознаками і певним типом синтаксичного зв’язку. Одні з них тотожні з відповідними семантемами-аргументами власне-семантичної структури речення, що виражаються непередикатними знаками (іменниками), а інші є компонентами, що поширюють або ускладнюють базове речення [3, 99]. До цих останніх, зокрема, належать вторинні субстантивні синтаксеми, виражені прийменниково-відмінковими формами іменників.

Предметом аналізу у статті є речення з атрибутивним компонентом, що є трансформом однієї з частин складного речення.

Субстантивні власне-словосполучення, що виражають атрибутивні відношення, формуються за моделлю “іменник + узгоджуваний із ним прикметник (прикметниковий займенник)”: *зелений гай, житнє зерно, батькове слово, моя хата, третій клас*. Проте досить поширені також присубстантивні ад’єктиви, виражені відмінковими та прийменниково-відмінковими формами іменників.

Компоненти семантичної структури речення, зумовлені семантичним предикатом (суб’єкт, об’єкт, адресат, інструменталь та локатив), на семантико-синтаксичному рівні речення займають